

Journal of Social Intervention: Theory and Practice –
2020 – Volume 29, Issue 7, pp. 7–12
<http://doi.org/10.18352/jsi.671>

ISSN: 1876-8830

URL: <http://www.journalsi.org>

Publisher: Rotterdam University of Applied Sciences
Open Access Journals

Copyright: this work has been published under a
Creative Commons Attribution-Noncommercial-No
Derivative Works 3.0 Netherlands License

Iliass El Hadioui, Marieke Sloopman, Zozo El-Akabawy,
Maame Hammond, Anne Lisa Mudde, Sofie

Schouwenburg, **Switchen en Klimmen. Over het**

switchgedrag van leerlingen en de klim op de

schoolladder in een grootstedelijke omgeving, Alkmaar,

Uitgeverij van Gennep, 2019, ISBN 9789461644923/NUR

740; €19,99

BOOKS

INGER SMID

Inger Smid MSc is werkzaam als onderzoeker bij de onderzoeksgroep *Lifelong Learning and Social Intervention*, aan de Rijksuniversiteit Groningen

E-mail: inger.smid@rug.nl

HERVORMING SCHOOLCULTUUR IN AANPAK KANSENGELIJKHEID ONDERWIJS

Kansenongelijkheid in het onderwijs. Een thema waar we weer even met de neus bovenop zijn gedrukt door de coronacrisis. Via docenten die de bel luiden over het niet bereiken van groepen leerlingen (Kuiper, 2020a), via het Centraal Plan Bureau dat waarschuwt dat het feit dat de eindtoets dit jaar niet is afgenomen de kansenongelijkheid in het onderwijs kan vergroten (PO-raad, 2020) of via de Onderwijsraad die in een advies aan de ministers pleit voor 'gerichte investeringen' en kansenongelijkheid bestempelt als één van de hoofdthema's (Kuiper, 2020b; Onderwijsraad, 2020).

Binnen grootstedelijke omgevingen is kansenongelijkheid in en door het onderwijs echter al enkele jaren bron van aandacht. Verder terug nog gaat de aandacht die er is voor 'diepgaande culturele transitie in grootstedelijke omgevingen'. Iliass El Hadioui en diens mede-onderzoekers bevinden zich met hun onderzoeksprogramma 'Transformaties in het grootstedelijk onderwijs' in dit overlappende gebied. Ze voerden onder andere een *action-based* onderzoeksprogramma

BOOKS

uit dat bestaat uit een professionaliserings- en cultuurveranderingsprogramma, getiteld 'De Transformatieve School'. Inzichten voortkomend uit dit onderzoek worden met een breed publiek gedeeld in de toegankelijke publiek-wetenschappelijke publicatie *Switchen en Klimmen. Over het switchgedrag van leerlingen en de klim op de schoolladder in een grootstedelijke omgeving* (El Hadioui *et al.*, 2019). Het is deze publicatie die centraal staat in deze boekbespreking. Een in de huidige tijdsgeest uiterst relevante publicatie met verderstreckende implicaties dan enkel voor de grootstedelijke omgevingen, zo zal uit deze bespreking blijken.

Het professionaliseringsprogramma 'De Transformatieve School' is door docententeams van scholen op uiteenlopende onderwijsniveaus doorlopen. In de publicatie *Switchen en Klimmen* (El Hadioui *et al.*, 2019) ligt het accent op het middelbaar beroepsonderwijs (mbo). De hoofdstukindeling van het boek volgt de wijze waarop het onderzoek in deelstudies is ingedeeld. Deel één focust op de dagelijkse praktijk van leerlingen¹; hoe verhouden ze zich tot school en wat maakt dat ze wel of niet tussen codes switchen, die in de betreffende setting als gepast worden gezien? Deel twee zoomt in op de interactie tussen leerlingen en docenten. Er wordt onder andere ingegaan op de vraag hoe docenten volgens leerlingen van invloed zijn op hun switch- en klimgedrag op de schoolladder. In het derde deel verandert het perspectief en krijgen docenten het woord: hoe ervaren ze hun rol en de interacties met leerlingen, hoe zien ze hun verantwoordelijkheid en waar lopen ze in de praktijk tegenaan waardoor idealen soms lastig te realiseren zijn? Achterin het boek is een methodologiehoofdstuk opgenomen. Dit voorkomt een onnatuurlijke onderbreking in de lijn van het verhaal en houdt het prettig leesbaar voor lezers met een niet-wetenschappelijke achtergrond. Wel wordt 'de kleur' van de onderzoeksaanpak vooraf zorgvuldig toegelicht: het interventie-element en de verbinding van theorie en praktijk vormen de kern van de aanpak. Daarmee vormt de publicatie een mooie opstap naar het verbinden van twee werelden met als eerste stap het zoeken naar een gedeelde taal bij het spreken over de hier genoemde thematieken. Omdat in deel één inzichten worden ontwikkeld waarop de rest van het boek leunt, krijgt dit deel in deze boekbespreking de meeste aandacht.

De term 'switchgedrag' en de enigszins cryptische titel *Switchen en Klimmen* vragen om een toelichting van de gehanteerde terminologie. Switchen beschrijft de verandering van omgeving die veel jongeren ervaren tussen thuis, school en vriendengroep. Het gaat met andere woorden om het switchen tussen leefwerelden en dat kan 'sociale pijn' (de ongemakkelijke en negatieve perceptie van exclusie uit een groep waar iemand zich toe rekent; Eisenburger & Lieberman, in El Hadioui *et al.*, 2019) opleveren. In elke leefwereld heersen namelijk andere sociale codes en die kunnen verschillen en botsen. De cultuursociologische transitie hebben impact op de

pedagogische dynamiek binnen een leefwereld (ouders-kinderen, docenten-leerlingen) en tussen leefwerelden (ouders-docenten). Een mismatch in sociale codes kan zich vertalen in wrijving in de 'mini-samenleving van de school' waar de groepsdynamiek de professional tot leider van deze mini-samenleving verklaart. Die wrijving wordt in deze publicatie in relatie gebracht met het leergedrag van de leerlingen.

Klimmen is een metafoor voor het beklimmen van sociale statusladders en staat in de context van de schoolomgeving in het teken van het succesvol doorlopen van de onderwijsloopbaan. Klimmen op de bijbehorende sociale ladder kan in verschillende contexten om verschillende vaardigheden vragen, met als risico dat succesvol beklimmen van de ene ladder gepaard gaat met dalen op een andere ladder. Voor het succesvol beklimmen van de schoolladder is het naleven van de gewenste schoolcodes essentieel. Om de kanselijkheid van jongeren die een mismatch ervaren te vergroten, zouden docenten bij het constateren van een moeizaam schooltraject niet enkel moeten kijken naar didactische oplossingen, maar ook oog moeten hebben voor identiteit en 'sociale pijn'. Een sociaalpedagogische insteek vormt daarbij de kern, zo luidt de boodschap van dit boek (El Hadioui *et al.*, 2019).

De bevindingen worden met regelmaat ondersteund door quotes, die de wereld van de betrokkenen tot leven brengen. Voor de analyse wordt gebruik gemaakt van een 'dramaturgische sociologische lens', gebaseerd op het werk van de Canadese socioloog Erving Goffman (Goffman, in El Hadioui *et al.*, 2019). Het principe van 'toneel' wordt gebruikt om inzicht te geven in interacties, rollen en structuren - dan wel ruimte - waarin men zich bevindt. Zo wordt de analogie van het theater met een podium, coulissen en een kleedruimte toegepast op de schoolomgeving. Deze vergelijking voelt intuïtief goed aan en biedt een toegankelijk en begrijpelijk analysekader voor lezers met uiteenlopende achtergronden. Een ieder kan zich hier immers een 'voorstelling' bij maken. De dramaturgische lens wordt ingezet om de professionele cultuur op school te begrijpen, maar kan ook ingezet worden bij de analyse van het switch- en klimgedrag van leerlingen.

Deel één laat zien dat het niet 'gepast' gedragen van leerlingen in de schoolomgeving niet zozeer voortkomt uit het niet kennen van, of niet kunnen switchen tussen, sociale codes, maar meer uit de onwil om te switchen. De leerlingen verhouden zich over het algemeen anders tot hun stagecontext dan tot de schoolcontext. Ze ervaren in de stagecontext veelal meer verantwoordelijkheid en voelen zich bekeken en gecontroleerd. Binnen de schoolcontext kan de houding - en keuze tot switchen - per lesuur of docent verschillen. Over het algemeen zien

BOOKS

leerlingen de school als iets waar ze vooral komen voor hun eigen ontwikkeling, met als gevolg een selectief participerende, individualistische en calculerende houding. Vanuit de analogie van het theater fungeert de stage als podium waar een goede performance moet worden neergezet en wordt de school meer als backstage beschouwd. El Hadioui *et al.* (2019) introduceren het begrip 'buurthuisfunctie' om uit te leggen hoe leerlingen zich tot school verhouden. Ze waarderen de informele contacten met hun *peers* en de relatief ontspannen en veilige omgeving van school, waardoor het 'kleedkamergevoel' kan gaan overheersen.

De coulissen-ruimte kan volgens El Hadioui *et al.* (2019) worden gezien als sleutel tot de versterking van het leer- en schoolklimaat. School wordt op die manier minder een podium, maar vooral beschouwd als ruimte waarin leerlingen zich voorbereiden op het podium van de beroepspraktijk (of de overstap naar een vervolgopleiding). Binnen die ruimte zou het delen van voor leerlingen betekenisvolle switch-ervaringen en professionele reflecties, onder leiding van docenten, een belangrijke rol moeten spelen. Zo kunnen leerlingen in alle veiligheid werken aan het hogere doel van een positief switch-repertoire: ontdekken welke betekenis dat heeft voor hun eigen persoonlijke en professionele vorming en een *skill*-repertoire ontwikkelen om daar nog beter in te worden.

Deel twee biedt inzicht in hoeverre leerlingen het pedagogisch-didactisch handelen van docenten als van invloed ervaren op hun switch- en klimgedrag. De belangrijkste boodschap van dit deel is misschien wel de erkenning van de invloed van het docentgedrag op de ontwikkeling van leerlingen. Sturen op het naleven van een gemeenschappelijk normatief kader, leerlingen 'zien', hen beschermen tegen sociale pijn en het versterken van de collectieve *efficacy* van leerlingen zouden daarin de pijlers moeten vormen. Dit hoofdstuk vormt een brug naar het derde deel, het professionele optreden van docenten.

Het stimuleren van switchen en klimmen van leerlingen brengt grote uitdagingen met zich mee, met het risico op professionele eenzaamheid onder docenten. Het klaslokaal vormt het podium voor de docent. Idealiter zit er consistentie in de 'optredens' van de verschillende docenten. De afstemming om tot collectieve *efficacy* te komen (het geloof samen een verschil te kunnen maken in de ontwikkeling van leerlingen) vindt achter de coulissen in een 'backstage-modus' plaats, waarbij docenten zich vrij zouden moeten voelen om ervaringen over hun eigen podiumoptredens te delen. Hier wordt de rol van de schoolleider belicht. Waar docenten de dynamiek op het podium van het klaslokaal bepalen, regisseert de schoolleider het collectieve optreden, en daarmee de

groepsdynamiek, achter de coulissen. De backstage-ruimte bestaat echter ook uit situaties die meer informeel van aard zijn en niet gereguleerd worden: de kleedkamer. Er bestaat een spanning en wisselwerking tussen de coulissen-ruimte en de kleedkamer. Het functioneren in de coulissen-ruimte kan de houding van docenten in de kleedkamer en op het podium beïnvloeden. Wanneer er te weinig ruimte geboden wordt in de coulissen-ruimte, kan dat het eigenaarschap en de persoonlijke eigenheid van docenten op hun podia ondermijnen of ervoor zorgen dat ze hun heil zoeken in de kleedkamer (met het risico op bijvoorbeeld kliekvorming). Beide hoofdstukken vormen een opmaat naar de conclusie waar het belang van de coulissen-ruimte nog eens onderstreept wordt.

Het 'klimmen' van leerlingen wordt direct beïnvloed door de wijze waarop leerlingen en professionals zich tot elkaar verhouden. Daarbij gaat het om aanvoelen en naleven van sociale codes, om erkenning en waardering in de intermenselijke relaties en om het vermogen positieve verwachtingen te koesteren. Om dat te bewerkstelligen, is het noodzakelijk de coulissen-ruimte van leerlingen, docenten en schoolleiders te verbreden en verdiepen, aldus El Hadioui *et al.* (2019) in de conclusie. Daar ligt namelijk de mogelijkheid tot gemeenschappelijke bewustwording van effectieve en minder effectieve mechanismen in de switch-repertoires én van de manieren waarop dit repertoire versterkt kan worden.

Het eerste deel van het boek is sterk en verhelderend. Naarmate het boek vordert, treedt er wat herhaling op in de boodschap. Wellicht wordt dat ook veroorzaakt door het vele gebruik van termen als switchen en klimmen, wat op een gegeven moment tegen kan gaan staan. Waar switchen handig is om het mechanisme te begrijpen, is klimmen een ietwat onnodige metafoor omdat het simpelweg de studievoortgang of het schoolsucces betreft. Desondanks leest het gemakkelijk en slaat het zoals eerder genoemd een mooie brug tussen wetenschap en de dagelijkse onderwijspraktijk. De combinatie van een sociologisch- en onderwijskundig perspectief biedt een verrijking bij het nadenken over duurzame onderwijsverbetering en de gehanteerde 'lens' biedt niet alleen een perspectief, maar ook een 'taal' om daar gezamenlijk over in gesprek te gaan. De relevantie van de bevindingen beperkt zich niet enkel tot een grootstedelijke context. Hoeveel opleiders worstelen immers niet met de 'schoolse' leermotivatatie van leerlingen en met de uitdaging het leren tijdens werk en stage meer te verbinden met het leren op school? Kortom: de thematiek en opbrengsten van deze publicatie zijn zowel voor een wetenschappelijk publiek als voor de onderwijspraktijk interessant. De geoefende wetenschappelijke lezer heeft her en der wellicht wat meer behoefte aan verdieping of uitweiding, maar daar staat tegenover dat dit boek niet zou misstaan op de koffietafel in een docentenkamer.

BOOKS

NOTEN

- 1 In verschillende onderwijsvormen zijn verschillende termen gangbaar. Hier worden de termen 'leerlingen' en 'docenten' gehanteerd omdat dit aansluit bij de terminologie zoals gebruikt door El Hadioui *et al.* (2019).

BRONNEN

- El Hadioui, I., Slotman, M., El-Akabawy, Z., Hammond, M., Mudde, A. L., & Schouwenburg, S. (2019). *Switchen en Klimmen. Over het switchgedrag van leerlingen en de klim op de schoolladder in een grootstedelijke omgeving*. Alkmaar: Uitgeverij van Genneep.
- Kuiper, R. (2020a, 9 april). Scholen verliezen contact met duizenden kwetsbare leerlingen. *De Volkskrant*. Geraadpleegd van: <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/scholen-verliezen-contact-met-duizenden-kwetsbare-leerlingen~b2f85e71/>.
- Kuiper, R. (2020b, 9 juni). Onderwijsraad: coronacrisis dreigt ongelijkheid te vergroten. *De Volkskrant*. Geraadpleegd van: <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/onderwijsraad-coronacrisis-dreigt-ongelijkheid-te-vergroten~be1a2fac/>.
- Onderwijsraad. (2020, 9 juni). *Vooruitzien voor jonge generaties. Tweede advies over de gevolgen van de coronacrisis voor het onderwijs*. Den Haag: Onderwijsraad.
- PO-raad. (2020, 6 juli). Dit wisten we al: Schrappen eindtoets vergroot kansenongelijkheid. PO-raad. Verkregen van: <https://www.poraad.nl/nieuws-en-achtergronden/dit-wisten-we-al-schrappen-eindtoets-vergroot-kansenongelijkheid>.